

АНОТАЦІЯ

Міненко Л. М. Становлення і розвиток Національного військово-історичного музею України (1995–2013 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія. – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури та інформаційної політики, Київ, 2021.

У дисертації на засадах історичного, логічного та діалектичного підходів наукового пізнання, з використанням загальнонаукових, спеціальних наукових і конкретно-проблемних методів висвітлено процеси становлення й розвитку музейної справи Збройних Сил України на прикладі діяльності Національного військово-історичного музею України у період з 1995 по 2013 рік. З метою повноцінного аналізу обраної теми досліджено історіографію, зібрано та опрацьовано джерельну базу, що дало змогу об'єктивно, у хронологічній послідовності відтворити особливості розбудови музейної справи Збройних Сил України в контексті системи виховної і соціально-психологічної роботи, визначити місце та роль Національного військово-історичного музею в ній. Водночас на основі сучасних наукових поглядів уточнено поняття інституціонального розвитку головної музейної установи Міністерства оборони України і моделі системи евристичного музейного пошуку, що в підсумку вдосконалило понятійний апарат проведеного дослідження.

Розкрито використання мережі музейних утворень Сухопутних військ, Повітряних сил, Військово-морських сил, Військ зв'язку Збройних Сил України, а також Головного управління розвідки, Військово-медичного департаменту, Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України і Військово-історичного музею Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського для побудови дієвої системи виховної та соціально-психологічної роботи з особовим складом Збройних Сил і громадянами України. Акцентовано, що, починаючи з 1995 року, відповідальність за забезпечення державницької

змістовності, досягнення очікуваного рівня інституціональності, здобуття належного суспільного визнання такого структурного об'єднання була покладена на головну музейну установу Міністерства оборони України: з 1995 по 1998 рік – Музей Збройних Сил України; який в подальшому змінював свої назви відповідно до зміни статусу: з 1998 по 2010 рік – Центральний музей Збройних Сил України; з 2010 року й по нині – Національний військово-історичний музей України. З огляду на це, запропоновано відповідну періодизацію і проведено детальний аналіз етапів становлення і розвитку Музею Збройних Сил – Центрального музею Збройних Сил – Національного військово-історичного музею України в період з 1995 по 2013 рік (до моменту анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим і початку Антитерористичної операції на Сході України).

Проаналізовано особливості процесів створення чотирьох філій Центрального музею Збройних Сил України: Волинського регіонального музею українського війська та військової техніки, Музею Ракетних військ стратегічного призначення, Військово-морського музейного комплексу «Балаклава», Військово-морського музею України, а згодом приєднання до Національного військово-історичного музею України ще двох: Меморіального комплексу «Пам'яті героїв Крут», Музею «Герої Дніпра». Охарактеризовано діяльність цих підпорядкованих музейних утворень у досліджуваний період, узагальнено результати їх роботи, а також визначено здобутки головної військової музейної установи.

Встановлено умови, що сприяли досягненню належного інституціонального рівня і суспільного статусу Національного військово-історичного музею України. Обґрунтовано важливість відносно відокремлених і взаємопов'язаних двох складових такого успіху: адміністративної і соціальної. Визначено умови сталого інституціонального розвитку та збереження суспільного значення музейної установи в сучасному середовищі й на перспективу. Розкрито роль особистості керівника в отриманні інституціонально й суспільно значущих результатів діяльності музею. Виокремлено позитивні управлінські практики, напрацьовані колективом музею під керівництвом кандидата історичних наук, полковника Віктора Карпова. Згруповано напрями діяльності головної музейної установи

Міністерства оборони України в розрізі визначених інституціональних етапів її життєвого циклу з 1995 по 2014 рік.

Розглянуто практичні аспекти національно-патріотичного виховання в Україні як інструмента реалізації інформаційної політики держави. У цьому контексті конкретизовано основні напрями функціонування і завдання, що виконував Національний військово-історичний музей України протягом всього періоду діяльності та станом на 31 січня 2013 року. З огляду на це, в історичному вимірі досліджуваного періоду представлено особливості науково-дослідної, культурно-освітньої, експозиційної і методичної роботи, а також музейної PR-діяльності, спрямованої на формування у відвідувачів почуття патріотизму, національної ідентичності, бажання знати історію становлення держави та її війська.

Проаналізовано, починаючи з 1995 року, шляхи формування системи наукового комплектування фондів головної музейної установи Міністерства оборони України, до періоду грудня 2013 року. Персоніфіковано учасників цих процесів. Охарактеризовано структурні підрозділи музею, що, відповідно до свого функціонального спрямування, забезпечували надходження, описування і зберігання музейних предметів, вказано керівників, які відповідали за цей напрям музейної діяльності. Узагальнено показники надходжень музейних предметів до основного та науково-допоміжного фондів Музею Збройних Сил України (Центрального музею Збройних Сил України, Національного військово-історичного музею України) у період з 1995 по 2013 рік. Згруповано та представлено музейні предмети, наявність яких у колекції музею вказує на те, що саме ця музейна установа, крім інших вагомих здобутків, претендує на національний статус в інституціональній ієрархії. Акцентовано на тому, що отримані результати наукового комплектування фондів стали можливими завдяки продуктивній співпраці музейних працівників, структурних підрозділів Міністерства оборони України та громадськості, а також використання моделі системи евристичного музейного пошуку. Обґрунтовано, що саме такий комплексний підхід сприяє

прогнозованим підсумкам роботи та може бути рекомендований як позитивний науково-практичний досвід для розбудови будь-якої музейної установи.

У підсумку доведено, що сталого інституціонального й суспільного розвитку Національний військово-історичний музей України і його філії, станом на 31 грудня 2013 року, досягнули завдяки фаховому музейному адміністративному менеджменту, збалансованій системі наукового комплектування фондів та адаптованій до умов сьогодення результативній моделі евристичного музейного пошуку. Підкреслено, що встановлені, відповідно до правового нормування роботи, правила позитивно вплинули на організаційно-методичну та практичну діяльність музейних утворень у військових частинах різних родів військ, військових закладах освіти й установах, а фаховий планово-методичний супровід функціонування військових музеїв Збройних Сил України сприяв належному збереженню військово-історичної спадщини українського народу.

Ключові слова: Національний військово-історичний музей України, становлення і розвиток музейних установ, система виховної і соціально-психологічної роботи, національно-патріотичне виховання, інституціональний розвиток музейної установи, музейний адміністративний менеджмент, інформаційно-музейна діяльність, система наукового комплектування фондів, модель системи евристичного музейного пошуку.

SUMMARY

Minenko L. Formation and development of the National Museum of Military History of Ukraine (1995–2013). – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 032 History and Archeology. – National Academy of Culture and Arts Management, Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, Kyiv, 2021.

In the thesis on the basis of historical, logical, structural-systemic and dialectical approaches of scientific knowledge, using general-scientific, special scientific and

concrete-problem methods, covers the processes of formation and development of museum work of the Armed Forces of Ukraine on the example of the National Museum of Military History of Ukraine in the period from 1995 to 2013. In order to fully analyze the selected topic, historiography was studied, the source base was collected and processed, which allowed to objectively, in chronological order, reproduce the features of the development of the museum business of the Armed Forces of Ukraine in the context of the system of educational and socio-psychological work, to determine the place and role of the National Museum of Military History of Ukraine in it. At the same time, on the basis of modern scientific views, the definition of institutional development of the main museum institution of the Ministry of Defense of Ukraine and model of the heuristic museum search system, which, in the end, improved the conceptual apparatus of the research.

The use of the network of museum formations of the Land Forces, Air Force, Naval Forces, Communications Troops of the Armed Forces of Ukraine, as well as the Main Intelligence Directorate, Military Medical Department, Department of Military Education and Science of the Ministry of Defense of Ukraine and the Military History Museum of the National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi is used to build an effective system of educational and socio-psychological work with the personnel of the Armed Forces and citizens of Ukraine is revealed. It is emphasized that, in fact, since 1995, the responsibility for ensuring state content, achieving the expected level of institutionality, obtaining proper public recognition of such a structural association, was assigned to the main museum institution of the Ministry of Defense of Ukraine: from 1995 to 1998 – Museum of the Armed Forces of Ukraine; which subsequently changed its names in accordance with the change of status: from 1998 to 2010 – Central Museum of the Armed Forces of Ukraine; from 2010 to the present – the National Museum of Military History of Ukraine. In view of this, appropriate periodization is offered and a detailed analysis of the stages of practical formation and development of the Museum of the Armed Forces – Central Museum of the Armed Forces – National Museum of Military History of Ukraine in the period from 1995 to 2013 is conducted (until the annexation of

the Autonomous Republic of Crimea and the beginning of Anti-terrorist operation in eastern Ukraine).

The peculiarities of the processes of creation of four branches of the Central Museum of the Armed Forces of Ukraine: Volyn Regional Museum of Ukrainian Army and Military Equipment, Museum of Strategic Rocket Forces, Military Naval Museum Complex "Balaklava", Military Naval Museum of Ukraine are analyzed and, later, the accession to the National Museum of Military History of Ukraine of two more (Memorial Complex "In Memory of the Heroes of Kruty", Museum "Heroes of the Dnieper"). The activity of these subordinate museum formations is characterized in the studied period, the results of their work are generalized, as well as the achievements of the main military museum institution are identified.

The real reasons that contributed to the achievement of the proper institutional level and social status of the National Museum of Military History of Ukraine have been identified. The importance of the relatively separate and interconnected two components of such success is justified: administrative and social. The conditions of sustainable institutional development and preservation of public importance of the museum institution in the modern environment and in the future are determined. The role of the leader's personality in obtaining institutionally and socially significant results of museum activities is revealed. The positive management practices developed by the museum staff under the leadership of Ph.D., Colonel Viktor Karpov are highlighted. The directions of activity of the main museum institution of the Ministry of Defense of Ukraine are grouped, in terms of certain institutional stages of its life cycle, from 1995 to 2014.

The practical aspects of national-patriotic education in Ukraine as a tool for the implementation of information policy of the state are considered. In this context, the main directions of functioning and tasks performed by the National Museum of Military History of Ukraine during the entire period of activity and as of January 31, 2013 are specified. In view of this, in the historical dimension of the period under research, the features of scientific – research, cultural, educational, exhibition and methodological work, as well as museum PR activity are presented aimed at forming in visitors a sense of patriotism, national identity, the desire to know the history of the state and its troop.

Since 1995, it has been analyzed ways of forming the system of the scientific acquisition of the stocks of the main museum institution of the Ministry of Defense of Ukraine until the period of December 31, 2013 was formed. The participants of these processes are personalized. The structural subdivisions of the museum are characterized, which, according to their functional direction, provided the receipt, description and storage of museum objects, and the managers who, according to their job responsibilities, were responsible for this direction of museum activity. The indicators of receipts of museum objects to the main and research and auxiliary stocks of the Museum of the Armed Forces of Ukraine (Central Museum of the Armed Forces of Ukraine; National Museum of Military History of Ukraine) in the period from 1995 to 2013 are summarized. Grouped and presented historical objects, the presence of which in the museum's collection directly indicates that this museum institution, among other important achievements, claims national status in the institutional hierarchy. Emphasis is placed on the fact that the obtained results of scientific acquisition of stocks became possible due to the productive cooperation of museum workers, structural subdivisions of the Ministry of Defense of Ukraine and the public and also the use of the model of the heuristic museum search system. It is substantiated that such a comprehensive approach contributes to the predicted results of the work and can be recommended as a positive practical and scientific experience for the development of any museum institution.

As a result, it is proved how, using professional museum administrative management, a balanced system of scientific acquisition of stocks and adapted to today's conditions, the effective model of heuristic museum search, as of December 31, 2013, were created conditions for sustainable institutional and social development of the National Museum of Military History of Ukraine and its branches. It is emphasized that the established rules, in accordance with the legal regulation of work, influenced the quality of organizational, methodological and practical activities of museum formations in military units of different types of troops, military schools and institutions, and professional, planned and methodological support for the functioning of military museums of the Armed Forces of Ukraine contributed to the proper preservation of the military-historical heritage of the Ukrainian people.

Key words: National Museum of Military History of Ukraine, formation and development of museum institutions, system of educational and socio-psychological work, national-patriotic education, institutional development of the museum institution, museum administrative management, information and museum activity, system of scientific acquisition of stocks, model of the heuristic museum search system.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті в наукових виданнях, затверджених МОН України
як фахові за напрямом «історичні науки»*

1. Міненко Л. М. Віктор Карпов – організатор першого військово-історичного музею Збройних Сил України. *Воєнно-історичний вісник*. 2017. №4(26). С. 69–78.

2. Міненко Л. М. Інституційне забезпечення геральдичної діяльності в Україні (на прикладі символіки Національного військово-історичного музею України). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2018. Т. 29(68). №3. С. 30–40.

3. Міненко Л. М. Всеукраїнська громадська організація «Український інститут воєнної історії»: передумови створення, діяльність, здобутки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2018. №4. С. 5–15.

4. Міненко Л. М. До історії Національного військово-історичного музею України: класифікація джерельної бази. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2018. Т. 29(68). №4. С. 82–86.

5. Міненко Л. Формування мережі військових музеїв у Збройних Силах України (1995–2013 рр.). *Воєнно-історичний вісник*. №4(38). 2020. С. 100–128.

Статті в наукових іноземних виданнях

6. Minenko M. A., Minenko L. M. Managerial aspects of stock work (on the example of the National museum of military history of Ukraine) [Управлінські аспекти фондової роботи (на прикладі Національного військово-історичного музею

України)]. *Research, challenges and development prospects in the area of social sciences* : collective monograph. Riga : Baltija Publishing, 17.04.2020. P. 179–199. 348 p. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/40/743/1496-1>.

7. Миненко Л. Н. Прикладные аспекты музейной эвристики Национального военно-исторического музея Украины в период 1995–2013 гг. *European Journal of Humanities and Social Sciences* : scientific journal. 2020. № 2. С. 46–52. URL: http://ppublishing.org/upload/iblock/dd9/EJH-2_2020.pdf

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Міненко Л. М. Музейний адміністративний менеджмент. *Музейна справа та освіта в Україні* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 13–14 листопада 2014 р. Київ : НАКККіМ, 2014. С. 92–102.

2. Міненко Л. М. Евристична модель музейного пошуку в історичному дослідженні. *Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 6–7 червня 2017 р. / НАКККіМ; Асоціація реставраторів України. Київ : Видавець О. Філюк, 2017. С. 181–191. 360 с.

3. Міненко Л. М. Історіографія проблеми вивчення, становлення і розвитку Національного військово-історичного музею України. *Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір* : матер. Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та магістрів, Київ, 7–8 грудня 2017 р. Київ : М-во культ. України; НАКККіМ, 2017. С. 102–103.

4. Міненко Л. М. Основні етапи створення символіки Національного військово-історичного музею України. *Культурний код мілітарної символіки України* : зб. наук. пр. наук.-практ. конф., Київ, 27–28 квітня 2018 р. Київ : НАКККіМ, 2018. С. 115–123.

5. Міненко Л. М. Нормативно-правове забезпечення науково-фондової роботи Національного військово-історичного музею України. *Культура і мистецтво: сучасний вимір* : матер. II Міжнар. наук. конф. молодих вчених,

аспірантів та магістрів, Київ, 6–7 грудня 2018 р. Київ : М-во культ. України; НАКККиМ, 2018. С. 27–30.

6. Міненко Л. М. Головні напрями комплектування фондів Національного військово-історичного музею України у період 1995–2013 років. *Культурні та мистецькі студії у XXI столітті: науково-практичне партнерство* : матер. Міжнар. симпоз., Київ, 6 червня 2019 р. Київ : М-во культ. України; НАКККиМ, 2019. С. 314–316.

7. Міненко Л. М. Особливості наукового комплектування фондів НВІМУ. *Другий всеукраїнський музейний форум* : матер. наук.-практ. конф., Переяслав-Хмельницький, 3–5 липня 2019 р. / НІЕЗ «Переяслав»; П.-Хм. ДПУ ім. Г. Сковороди; ЦПз НАНУ і УТОПК. Переяслав-Хмельницький : Міська рада м. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 154–158.

8. Міненко Л. М. Складові системи комплектування фондів НВІМУ у період 1995–2013 років. *Музей XXI століття: перспективи, досвід, інновації* : матер. Всеукр. наук. конф., Чернігів, 23 квітня 2019 р. Чернігів : Чернігівський обласний художній музей імені Григорія Галагана, 2019. С. 22–30.

9. Міненко Л. М. Інформаційно-аксіологічна безпека у контексті музейної діяльності. *Workshop, Discussion club «Academic response to hybrid threats», Erasmus+, Capacity Building Project 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-CBHE-JP* [Практикум, дискусійний клуб «Людство + безпека: історичний, освітній та культурно-мистецький виміри», Еразмус+, проект нарощування потенціалу], Київ, 12 травня 2020 р. Київ : НАКККиМ. URL: https://www.researchgate.net/publication/341787563_INFORMATIONO-AKSIOLOGICNA_BEZPEKA_U_KONTEKSTI_MUZEJNOI_DIALNOSTI/related

10. Міненко Л. М. Практичні аспекти інформаційно-музейної діяльності Національного військово-історичного музею України у період 1995–2013 років. *Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності* : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 24–25 вересня 2020 р. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Асоціація реставраторів України. Київ : Фенікс, 2020. С. 184–189.

11. Міненко Л. М. Інституціональний розвиток Національного військово-історичного музею України у період з 1995 року по 2013 рік. *Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір* : матер. IV Міжнар. наук. конф. молод. вчених, аспірантів та магістрантів, Київ, 3 листопада 2020 р. Київ : НАКККіМ. С. 46–47.

12. Міненко Л. М. Методи дослідження особливостей становлення і розвитку Національного військово-історичного музею України. *Український технічний музей: історія, досвід, перспективи* : матер. XV Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 27–28 травня 2021 р. Київ : Асоціація прац. музеїв техніч. профілю. С. 119–121.